

7. Рибачук М. Державно-церковні відносини у повоєнні роки / М. Рибачук, В. Пащенко // Розбудова держави. - 1999. - № 1/6. - С. 181.
8. Меркатук І. Антираелігійна компанія 50-60-х років на Україні / І. Меркатук // УІЖ. - 1991. - № 10. - С. 74.
9. Бабенко Л. Документи органів державної безпеки УРСР про діяльність релігійних конфесій у 1920-1950-х рр. / Л. Бабенко // Історія України: маловідомі імена, події, факти. - 2008. - Вип. - С. 302-303.
10. Там само. - С. 298-311.
11. Нікольський В. М. Політичні репресії 1946-1980 рр. в Дон-

- басі / В. М. Нікольський // Вісник Донецького університету. - 1999. - Вип. 1. - С. 81. - (Сер. Б. Гуманітарні науки).
12. Поточний архів Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією".
13. Войналович В. Указ. праця. - С. 218.
14. Донецька область. Книга перша. Науково-документальні нариси // Реабілітовані історією : у 27 тт. - Донецьк : Вид-во КП "Реіон", 2004. - С. 64.
15. Поточний архів Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією".
16. Там само.
17. Там само.

O. Luhova

REPRESSION AGAINST BELIEVERS IN DONETSK REGION IN 1943–1953: STATISTICAL ASPECT

Historical-statistical research is devoted to analysis of the results of the state policy in relation to believers in the Donetsk region in 1943-1953. The study was carried out on the basis of the target detection method, systematization and comparative statistical analysis invented in the card rehabilitated, libraries and the internet-resources of the factual material, documentary and literary sources on the repressive policy of the state in relation to believers at the regional level. Reasonably that by believing in the USSR and in the Donetsk region in particular, were interpreted as opposition бобольшевизма, so the entire arsenal of means repressive apparatus was sent to the violence with them. Il-treatment of believers has led to a lack of opportunities for citizens enjoy the right to freedom of conscience.

Key words: repression, statistical analysis, labor camps, discrimination.

© О. Лугова

Надійшла до редакції 15.04.2011

УДК 94:314.145(477)

ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ ЖИТТЯ АССИРІЙЦІВ УКРАЇНИ В 20–30-х рр. ХХ ст.

АРТУР МАРГУЛОВ,

кандидат історичних наук, доцент Донецького інституту соціальної освіти

У статті на підставі дослідження широкого кола джерел зроблена спроба реконструкції повсякденного життя асирійської громади України в 20-30-х рр. ХХ ст. Розглядається вплив основних державно-партійних настанов на норми повсякденного життя. Описуються способи адаптації повсякденних практик життя асирійців до усталених державних норм, покликаних докорінно змінити їх ідентичність.

Ключові слова: повсякденне життя, вплив партії на світогляд асирійців, патріархальний спосіб життя асирійців, національна самосвідомість.

Постановка проблеми. Сучасний етап існування історичної науки виокремив з-поміж інших наукових напрямів дослідження елементів повсякденного життя людини як один із пріоритетних у вивченні минулого. Саме людина з її особистим баченням світу, специфічними практиками повсякденної поведінки в суспільстві має можливість впливати на формування основних засад державної політики та розвитку суспільства. Вивчення історії та культури повсякденності дає можливість зануритися в історичний процес, розглянути та дослідити його з точки зору потреб пересічної людини. Дослідження повсякденного життя асирійської громади України в радянському суспільстві у 20-

30-х рр. ХХ ст. дає нам можливість проаналізувати повсякденні практики існування громади та змоделювати динаміку взаємовідносин із владою.

У ті часи було розпочато процес з формування тоталітарних основ функціонування радянського суспільства, відбувалась зміна повсякденних орієнтирів та звичаєвих практик пересічного громадянина. Основні напрями утвердження державної ідеології були протилежні задоволенню потреб громадян як першочерговим завданням своєї діяльності. Доля асирійської громади України була визначена, з одного боку, державною політикою, з іншого, етнічною замкнутістю та дотриманням етнічних ознак у повсякденному житті, які не збігалися з державно-партійними настановами.

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.

Дослідження й публікації, у яких започатковано вирішення проблеми. Донедавна дослідження історії повсякденності не мало широкого кола своїх прихильників, але у своїх працях автори радянського періоду торкалися побутових умов, дозволяла та інших життєзабезпечуючих сфер життя людини. Праці С. В. Кульчицького, Л. Д. Якубової, О. А. Коляструк, О. М. Мовчан, О. А. Осокіної та ін. репрезентують сучасні наукові студії з окресленої теми, де позбавлення ідеологічного забарвлення відкрило перед дослідниками нові можливості висвітлення суперечливих питань [1].

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей повсякденного життя асирійського населення України у 20-30-х рр. ХХ ст., зокрема економічних та житлових умов життя людей, проведення ними вільного часу, суспільних настроїв та релігійних почуттів населення.

Джерельною основою нашого дослідження є матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державних архівів Харківської, Сумської, Донецької, Запорізької областей, також деякі надруковані дані досліджуваного періоду. Особливо привернули до себе увагу матеріали, які містяться в архівно-слідчих справах репресованих асирійців, які зберігаються в архівах тимчасового зберігання документів обласних управлінь УСБУ.

Виклад основного матеріалу. Поява асирійців у населених пунктах колишньої Російської імперії датується ще початком ХІХ ст., але це були поодинокі випадки з наміром несезонних заробітків та переважно в кавказькому регіоні. Масовий притік асирійського населення до імперії відбувся як результат, з одного боку, агресивної політики турецького та перських урядів до християнського населення країн, з іншого, унаслідок відкритої підтримки дії російської армії на початку вже ХХ ст. Некерована міграція призвела до появи в українських містах представників малознайомих для місцевого населення й влади національностей.

Нормою повсякденного життя асирійців протягом століть було відсторонення від державної влади та впровадження нею політики - саме це було запорукою збереження національних особливостей в іноконфесійному та іноетнічному оточенні. Довгі роки співіснування в громаді, де основні питання вирішувалися головою церкви - патріархом (Мар Шимуном), радою князів (маліків) та головами родин без участі державних установ, де податки сплачувалися патріарху, який мав відносини з державними установами, сформувала у свідомості пересічних асирійців стереотипи сприймання себе як держави в державі [2].

Мар Шимун, обіймаючи церковний сан, опікувався питаннями юриспруденції, збираннями податків та нагальними громадськими потребами. Він був незаперечним лідером громади. Про це свідчить також і мито, яке всі асирійці йому сплачували. Такий соціальний статус патріарха вказує на провідну роль релігії в усіх проявах повсякденного життя асирійців. Треба додати, що вони були одними з перших adeptів християнства - вже в 225 р. у персидському царстві налічувалося 20 єпархій [3].

З періоду падіння великої Асирійської держави населення відчувало на собі постійний тиск з боку інших держав та іноконфесійного оточення. Це призвело до певної міри етнічної згуртованості, яка проявлялася в намаганні оселитися осторонь, використовуючи важкодоступні гірські місцевості, суворому дотриманні традицій та звичаїв, економічній спеціалізації.

Вимушена еміграція до Росії та обставини, за яких

це відбувалося, призвели до невиправних демографічних утрат, а найголовніше, із цього часу розпочався процес поступової зміни життєвих орієнтирів та повсякденного буття іммігрантів. Скориставшись протекціоністською політикою царату, асирійці опинилися у таборах для біженців, які були збудовані в прикордонній зоні. Тяжкі умови проживання, непереймання з боку держави нагальними потребами людей вимусили їх мігрувати по всій імперії.

Соціально-економічні та політичні обставини початку ХХ століття створили умови для вітлення "фіктивної" моделі співробітництва між асирійцями та державою - виконання формальних вимог при збереженні об'єктивної автономії. Тобто ані держава, ані асирійські громади не співпрацювали в тісній взаємодії задля єдиної мети. Але це докорінно змінилося з приходом до влади більшовиків. Під тиском владних партійно-державних інстанцій, які мали на меті вітлення в життя тоталітарного контролю над суспільством, асирійці були приречені до моделювання стратегій і тактик поведінки, істотно не властивих традиційній свідомості, задля свого фізичного збереження.

Перша світова та громадянська війни, революція призвели до занепаду усього народного господарства та промисловості в країні. Велика кількість місцевого населення, позбавленого засобів до існування, робила марними намагання асирійців знайти будь-яку зайнятність. Не маючи особистих заощаджень, без постійного місця проживання за умов неможливості повернутися на батьківщину вони подорожували разом із біженцями по всій країні в пошуках кращої долі.

Вибір місця постійного проживання та характер внутрішньої міграції мав певні етнічні ознаки. Так само, як їхні співвітчизники з інших регіонів, асирійці України обирали для себе лише великі й середні міста та оселялися за родоплеменним походженням, зберігаючи родинно-сусідські зв'язки, які пов'язані з батьківщиною [4]. Так, наприклад, більшість мешканців м. Ромни були вихідцями з с. Мавана та с. Тулаки (Урмія, Іран) [5], до міста Слов'янськ потрапили мешканці м. Урмія. Тяжіння до міст було цілком виправданим явищем, саме там зосереджувалося економічне життя країни. На підсвідомому рівні асирійці відчували бажання влади перерозподіляти продовольчий фонд в індустріальних потребах. Неадаптовані в професійному сенсі колишні селяни не мали можливості застосувати свої вміння на практиці через занепад економіки. На жаль, зустрічалися випадки жебрацтва [6]. Неволодіння російською та українською мовами та відсутність належного фаху створювало перепони до працевлаштування на підприємствах, де потрібна мовна комунікація між співробітниками. Але, разом із тим, це захищало від асиміляції.

Асирійці України обирали для себе професії, які не потребували тривалої професійної підготовки. Це були торговці, шофери, пекарі, візники, іноді - фотографи. У цей час основною професією на довгі роки стає чищення чобіт, що виокремлюється в національну ознаку. "Монополізувавши" цю професію, асирійці залучали до неї свої родини, поширюючи мережу "будок". Паралельно із цим був налагоджений збут супроводжуваних товарів та кустарне виготовлення калош та кремів для взуття [7]. Із чоловічого населення м. Києва 80 % - зайняті чищенням чобіт, що складає 90 % усіх чистильників у Києві [8]. Також працювали артільні в містах Сталіно, Ромни, Лубни та ін.

Доходи від такої зайнятості не могли задовольнити потреб асирійських родин з огляду на традиційну кількість (4-9 осіб) та винятково чоловічу зайнятність. Так, за працю на "місці" по чищенню чобіт у Запоріжжі

чоловік отримував 50 крб на місяць [9], у м. Ромни - 20-30 крб [10], м. Луганськ - 50 крб [11]. У той час при середньомісячній зарплатні робітників 60-90 крб на місяць, а при середньодержавному рівні цін 20-30 крб за пуд муки, 3-4 крб за кілограм мяса, 2 крб за десяток яєць доходи ассирійців були мізерними [12].

Ассирійці звертались із проханням по допомогу в працевлаштуванні до держаних установ (біржі праці), але їм пропонувалися одноразові місця роботи. Кодекс законів про працю 1922 р. передбачав, що для отримання матеріальної допомоги необхідно бути членом профспілки та представити великий список документів на підтвердження особи, сімейного стану, місць попередньої праці тощо. Отже, ассирійці були позбавлені матеріальної допомоги з безробіття [13].

Зазвичай організація "національного бізнесу" була покладена на місцеві громадські осередки ассирійців, які, власне, і розподіляли робочі місця та фінансово звітували перед владою [14]. Ці взаємовідносини нагадують нам збір податей Мар Шимуном та його звітність перед владою, що цілком відповідає традиційному укладу ассирійського суспільства.

Зусилля всіх громадських організацій та неодноразові звертання до влади з проханням наділення землею в кінцевому випадку залишилися марними [15]. Плодючість українських земель створила незабезпечений попит на них, та місця для ассирійців серед тих, хто отримував землю, не було. Це зайвий раз засвідчує байдужість партійної верхівки до нагальних потреб громади [16].

Не маючи фінансових можливостей купувати, а іноді й винаймати належне для проживання житло, вони оселялися в антисанітарних непристосованих умовах. Більшість із ассирійців займали підвальні приміщення, кімнати в гуртожитках, де розташувалося по дві - три сім'ї в одному приміщенні [17]. Жвакливі умови постійного перебування спричиняли поширення інфекційних хвороб [18]. Зволікання з вирішенням житлового питання з боку влади призвели до постійної міграції населення. Не маючи приватної власності та постійної роботи, яка могла задовольнити нагальні потреби, більшість ассирійських сімей постійно змінювали місце проживання. Спираючись на родинні зв'язки, ця міграція мала етнічне забарвлення. Родини опинялися в місцях компактного проживання ассирійців, де вони могли сподіватися на всляку підтримку з боку громади. Так поширювався в самосвідомості принцип компетенції ассирійської громади у виміщенні побутових та економічних питань на противагу бездіяльності влади.

Треба наголосити, що в умовах постійної товарної та продуктової кризи ассирійці, використовуючи внутрішньородинні та внутрішньоплеменні стосунки, змогли побудувати тісні економічні зв'язки з родичами інших міст та республік, земляцькими громадами Москви та Ленінграда, які підтримували їхній "бізнес" та надавали матеріальну допомогу. Створені таким чином національні механізми регулювання товарних відносин створювали деяку конкуренцію для існуючої планової економіки.

Незважаючи на посилений тиск на церкву з боку радянської влади, а потім її заборону, ассирійці продовжували вірити в Бога. Потайки від зовнішнього світу вони продовжували дотримуватися релігійних обрядів та відзначати православні свята [19]. Про роль, яку відіграла релігія, свідчить той факт, що деякі з ассирійців мали за документи свідчення про хрещення в ассирійських церквах [20]. Дотримувались святкування релігійних свят, приховуючи їх під виглядом світських. У Києві всі ассирійці були несторіями, їх парафія три-

мала прихід зі священником, дияконом і титарем. Службу відправляли у притворі української автокефальної Софії [21]. Конфесійна приналежність ассирійців приховувалася від офіційних установ, у своїх звітах про їх побут в Україні Біт Шумун заперечував ці дані [22].

Залишаючись за фахом сільськогосподарськими працівниками, вони зберегли деякі інші практики зайнятості, які надали можливість у роки продуктової кризи підтримати родину. У прибудинкових територіях розташовувалися печі (тондар) для випічки хліба, вживалися продукти харчування переважно власного виробництва, національної рецептури. Але й цей прояв дотримання традицій влада вслякою намагалася змінити, як-то: через заборону пожежним наглядом використання домашніх печей або впровадження громадського харчування [23].

Незаперечним є той факт, що свята, обряди та звичаї були дуже глибоко вкорінені в умови повсякденного життя та стали непохитною складовою національної єдності. Цей комплекс охоплював усі сторони повсякденного буття: сімейні відносини, виховання дітей, побут, дружні стосунки, трудову діяльність, відпочинок, включення в державне життя. Дотримуючись історично сформованих традицій, звичаїв, обрядів, свят та покладючись на переваги свого способу життя, ассирійці отримували емоційно-психологічне відчуття захищеності, одночасно зберігаючи потужний потенціал етнозбереження.

Сімейні відносини були основною ланкою в збереженні ustalених практик повсякденної поведінки. Вони були явищем історичним і мали низку характерних ознак: багатодітність, багатопокілінність, спільне проживання значної кількості родичів, жорстка ієрархічна структура, у якій уся влада належить чоловіку - главі родини [24]. Із численних особистих анкет ми дізнаємось, що жінки залишалися вдома та були домогосподарками. Ассирійки не мали можливості до звичаєм працювати заради заробітку, це робили лише найужденніші [25]. На жінку була покладена вся хатня робота, догляд за дітьми та непрацездатними членами родини. Вона виконувала функції постійного каналу передачі етнічної інформації рідною мовою від старшого покоління до молодшого.

Шлюбні уподобання залишалися, як і століття тому, у середині етносу. Якщо хтось із молодих обирав представника іншої національності, то до такої пари застосовувалися методи морального неприйняття з боку громади. Основні етапи шлюбної церемонії залишалися незмінними навіть за часів існування радянської влади, але з огляду на фінансову неспроможність, дещо скорочувалися терміни проходження обряду. Широкого громадського розголосу отримав звичай сплати нареченим калиму батькам та рідним нареченої. Обуреність таким середньовічним звичаєм висловлювала не лише влада, але й незаможні неодружені ассирійці [26].

Також зі звичаїв, які засуджувалися владою, ми можемо виокремити кривну помсту, яка, незважаючи на домінування міського способу життя, усе ж таки мала місце. Швидкою медичною допомогою у м. Київ занотовано декілька таких випадків, аналогічні інциденти відбувалися в м. Харків [27].

На тлі неприхованого ігнорування партійно-владних установ під приводом нерозуміння та необізнаності ассирійці протягом тривалого часу залишалися відстороненими від руйнівного впливу системи. Це давало можливість дотримуватися без суттєвих змін ustalених норм повсякденного життя.

Маючи певний досвід перебування в країнах, де

влада впроваджує політику прихованої асиміляції, асирійці звикли знаходити методи етнічної консолідації та способи відсторонення від держави задля збереження етнічності.

Такий стан речей не задовольняв представників державної влади. Починаючи з перших років приходу до влади, більшовики намагалися у будь-який спосіб змінити традиційний спосіб життя асирійців, пристосувавши його до власних потреб. Масового втручання зазнали всі сфери їхнього традиційного повсякденного життя, які відігравали роль потужного потенціалу етнічної консолідації.

Практичні дії партії в напрямку "великого перелому" асирійського населення України були типовими й застосовувалися також до інших національностей СРСР. Подолання мовного бар'єру, упровадження освітньої реформи та культосвітніх заходів, намагання залучити на свій бік із числа найбільш освічених та впливових у своєму середовищі асирійців - ці заходи, на думку партійного керівництва, гарантовано надавали можливість змінювати деякі усталені етнічні повсякденні норми.

Намагаючись побороти культурну "відсталість" та маючи на меті відірвати загальну масу асирійського населення від національної громади, постійно практикувалися зібрання з представниками влади для обговорення та агітації. Через мережу культурних установ, як-то: будинків народів Сходу, асирійських громадських організацій - запроваджувалися різноманітні заходи [28]. Національні театральні гуртки та гуртки безбожників, збори з нагоди річниці перемоги революції, політінформації стали типовими явищами в повсякденному житті громади [29].

Об'єктом своєї цілеспрямованої політики влада обрала молодь. Штучно поширюючи конфлікт поколінь на тлі сприйняття нового способу життя, влада розкинула споконвічні традиції та звичаї; при цьому зазнавала помітних утрат самосвідомість громади.

Бажання зробити "ліпше", змінюючи існуючі традиції, й адаптувати їх до радянських реалій подекуди давало протилежний результат. Наприклад, примушуючи узаконювати шлюбні відносини з 18-річного віку, влада робила марними сподівання дівчат на традиційність весілля, оскільки вони вже вважалися застарими для цього. Спроба заборонити калим через мережу громадського засудження та власного втручання не дала результатів, навіть сьогодні цей звичай має місце.

Асирійські школи та пункти ліквідації неграмотності були зорганізовані на потребу часу. Не мали постійного фінансування, розташовувалися у непридатних для цього приміщеннях, відчувався постійний брак літератури та вчителів. Існуюча література мала неприхований пропагандистський характер, а відсутність ступінчастості в отриманні освіти національною мовою робила всі намагання марними [30].

Висновки

У цілому можна констатувати, що техніки "соціалістичного" переустрою стосовно асирійців не дали очікуваних результатів. Відособленість асирійців, відсторонення їх від основних партійних настанов та "дикість" неодноразово була зазначена у звітах та програмах діяльності партійних установ [31]. За таких умов державна влада, не вбачаючи іншого шляху до "залучення" на свій бік, запустила механізм репресій як метод примусу до покори. За короткий період з березня до лютого 1938 року за ґратами опинилися тисячі асирійців-чоловіків України. Обвинувачення за статтею 56 Карного кодексу УРСР були типовими, незважаючи на географію затримання: участь у контре-

волюційній організації, праця на представників інших держав, намагання повалити існуючий устрій [32]. Примарність цих звинувачень доводять навіть вирокі, які були зафіксовані у справах. Декого з асирійців відпустили за відсутністю доказів [33]. Але це створило дуже впливовий, з огляду на наслідки, прецедент: з'явилися "бажаючи" прийняти радянське громадянство, жінки, позбавлені годувальників, ішли на компроміс із владою.

Повсякденність була тією ланкою, за допомогою якої влада намагалася вплинути на самосвідомість громади. Не маючи можливості протистояти тоталітарній державній навалі, за відсутності демократичних засад існування асирійці України були вимушені вдаватися до механізмів внутрішньонаціонального захисту. На довгі роки глибоко приховувалися власні уподобання та національні ознаки, вироблялися стратегії пристосування традиційного життя до вимог радянського суспільства, змінювалися встановлені норми повсякденного життя. Попри високий рівень національної самосвідомості асирійської громади України, вона була приречена в умовах існування тоталітарного управління країною до певних змін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.) : [колективна монографія : у 2-х ч.] / [відп. ред. С. В. Кульчицький]. - К. : Інститут історії України НАН України, 2009; Мовчан О. Проблема працевлаштування в Україні (1920-ті роки) / О. Мовчан // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. - 2009. - Вип. 15. - С. 121-131; Осокіна Е. А. За фасадом "сталінського ізобілія": Распределение и рынок в снабжении населения в годы индустриализации. 1927-1941 / Е. А. Осокіна. - [2-е изд., доп.]. - М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд первого президента России Б. Н. Ельцина, 2008. - 351 с.; Якубова Л. Д. Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР (20-ті - початок 30-х років ХХ ст.) / Л. Д. Якубова. - К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. - 456 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі - ЦДАВО). - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 464. - Арк. 48; Матвеев А. К. История и этнография ассирийцев / А. К. Матвеев, К. П. Матвеев. - М., 1990. - С. 123. - (Материалы к серии "Народы Советского Союза". Выпуск 1. Ассирийцы).
3. Селезнев Н. Н. Христология Ассирийской Церкви Востока. Анализ основных материалов в контексте истории формирования вероучения / Н. Н. Селезнев. - М., 2002. - С. 98.
4. Скоробагатов В. Айсоры в СССР / В. Скоробагатов // Просвещение национальностей. - 1931. - № 1. - С. 68-69; Державний архів Запорізької області (далі - ДАЗО). - Ф. Р576. - Оп. 1. - Спр. 45. - Арк. 43.
5. Державний архів Сумської області (далі - ДАСО). - Ф. 5581. - Оп. 1. - Спр. 2. - Арк. 13-14, 20.
6. Державний архів Харківської області (далі - ДАХО). - Ф. Р18. - Оп. 21. - Спр. 15. - Арк. 2; Державний архів Дніпропетровської області (далі - ДАДО). - Ф. 11. - Оп. 1. - Спр. 1209. - Арк. 65, 91, 137.
7. ЦДАВО. - Ф. 1. - Оп. 2. - Спр. 1903. - Арк. 20.
8. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 372. - Арк. 112.
9. ДАЗО. - Ф. Р576. - Оп. 1. - Спр. 70. - Арк. 164.
10. ДАСО. - Ф. Р5581. - Оп. 1. - Спр. 2. - Арк. 13-14, 20.
11. Державний архів Луганської області. - Ф. Р435. - Оп. 3. - Спр. 110. - Арк. 1.
12. Осокіна Е. А. Указана праця. - С. 112.
13. Мовчан О. Указана праця.
14. ДАСО. - Ф. Р5805. - Оп. 1. - Спр. 2. - Арк. 6; ДАЗО. - Ф. Р576. - Оп. 1. - Спр. 35. - Арк. 17.
15. ДАСО. - Ф. Р5805. - Оп. 1. - Спр. 14. - Арк. 135; ДАЗО. - Ф. Р576. - Оп. 1. - Спр. 56. - Арк. 5.
16. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 474. - Арк. 69.
17. ДАХО. - Ф. Р845. - Оп. 3. - Спр. 2850. - Арк. 255; ДАСО. - Ф. Р5805. - Оп. 1. - Спр. 18. - Арк. 60; ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 372. - Арк. 108.

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.

18. ДАЗО. - Ф. Р576. - Оп. 1. - Спр. 35. - Арк. 1.
 19. Там само.
 20. ДАДО. - Ф. Р1489. - Оп. 1. - Спр. 95. - Арк. 34.
 21. Бахтинський Ф. Ассирійці (Айсори) у Києві / Ф. Бахтинський // Східний світ. - 1928. - № 6. - С. 220-221.
 22. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 351. - Арк. 129-135.
 23. Бахтинський Ф. Указана праця. - С. 216-218.
 24. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 464. - Арк. 48.
 25. ДАСО. - Ф. Р5581. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 11.
 26. Скоробагатов В. Указана праця. - С. 69-71.
 27. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 372. - Арк. 106; ДАХО. - Ф. Р845. - Оп. 3. - Спр. 2850. - Арк. 149.
 28. ЦДАВО. - Ф. 166. - Оп. 6. - Спр. 8654. - Арк. 68; ДАСО. - Ф. Р5805. - Оп. 1. - Спр. 16. - Арк. 200.
 29. ДАСО. - Ф. Р5805. - Оп. 1. - Спр. 16. - Арк. 264.
 30. ДАХО. - Ф. Р203. - Оп. 1. - Спр. 1818. - Арк. 11; Юшманов Н. В. Ассирійський язык и его письмо / Н. В. Юшманов // Письменность и Революция. - 1932. - № 1. - С. 125-128.
 31. ЦДАВО. - Ф. 413. - Оп. 1. - Спр. 372. - Арк. 138; Данилова Е. Н. Деятельность Всероссийского Союза ассирийцев в 20-30 гг. XX века / Е. Н. Данилова // Этнографическое обозрение. - 2005. - № 2. - С. 113.
 32. Архівно-слідча справа 29968пф, арк. 1, 4206пф арк. 1 // Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Донецькій області.
 33. Архівно-слідча справа П8410, арк. 29, П8392, арк. 15 // Архів тимчасового зберігання документів УСБУ в Запорізькій області.

A. Marhulov

EVERYDAY LIFE OF AN ASSYRIAN COMMUNITY OF UKRAINE IN 20-30th OF XX CENTURY

In article is made an attempt at reconstruction of an everyday life of an Assyrian community of Ukraine in 20-30th of XX century on the basis of use of an extensive number of sources. Influence of the basic state-party programs on the norms of an everyday life is also considered. The ways of adaptation of assyrians' traditional everyday life practices to norms of the state's standard called to change their identity are described.

Key words: an everyday life, party influence of party on assyrians' ideology, a patriarchal way of life of assyrians, national consciousness.

© А. Маргулов

Надійшла до редакції 19.05.2011

УДК 372:338.48.-44

ПАМ'ЯТКИ ТУРИЗМУ СУЧАСНОЇ ДОНЕЧЧИНИ: АТРАКТИВНІСТЬ, ІСТОРИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО- КУЛЬТУРНА ЗНАЧУЩІСТЬ

ВАСИЛЬ МАСАЛЬСЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, професор, декан факультету суміжних і додаткових професій
Донецького національного університету, академік Української технологічної академії*

ГЕННАДІЙ МИШЕЧКІН,

*кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Донецького інституту туристичного бізнесу*

Історико-соціологічне дослідження присвячене актуальній проблемі - пам'яткам туризму сучасної Донецької області, їх привабливості для вітчизняних і зарубіжних туристів, а також історичній та соціально-культурній значущості. Автори намагалися комплексно проаналізувати найбільш атрактивні пам'ятки туризму, насамперед природно-географічні та історико-культурні. У роботі підкреслюється, що Донецька область має потужний туристичний потенціал, який, на жаль, використовується поки що вкрай слабо.

Ключові слова: пам'ятки туризму, туристична сфера, атрактивність, національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, історико-архітектурний заповідник.

Постановка проблеми. Період незалежності України - якісно новий період розвитку українського суспільства і держави. У цей час перед українським народом постали непрості питання соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного характеру.

Не залишилися осторонь і проблеми розвитку туристичної сфери. Варто зазначити, що на державному рівні розуміння важливості розвитку туристичної сфери України зберігає свою актуальність. Так, на нараді з питань розвитку туристичної сфери (липень 2010 р.) віце-

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.